

FRILUFTSBADENE I SANDNES

KULTURHISTORISK KUNNSKAPSGRUNNLAG

Sol, frisk luft og vann, mosjon og større variasjon i kostholdet vokste fram som tidens løsning for å styrke folkehelsen omkring forrige århundreskiftet. Barn var viktig og i 1909 ble svømming et fag i skolen. Slik kunne den kommende slekt bli sunne borgere og gode nasjonsbyggere. I 1910 kom det første friluftsbadet i Sandnes. Badene er del av en historie om hvordan byen gradvis tok på seg oppgaver til fellesskapets beste.

Dokumentet er utarbeidet som:

- kunnskapsgrunnlag i plan og byggesaksprosesser
- kunnskapsgrunnlag for de som ønsker å bli kjent med historien og lokal identitet, se link [Sandnesløftet](#)
- supplement til registreringene i Kulturminneregisteret

FRILUFTSBADENE I SANDNES

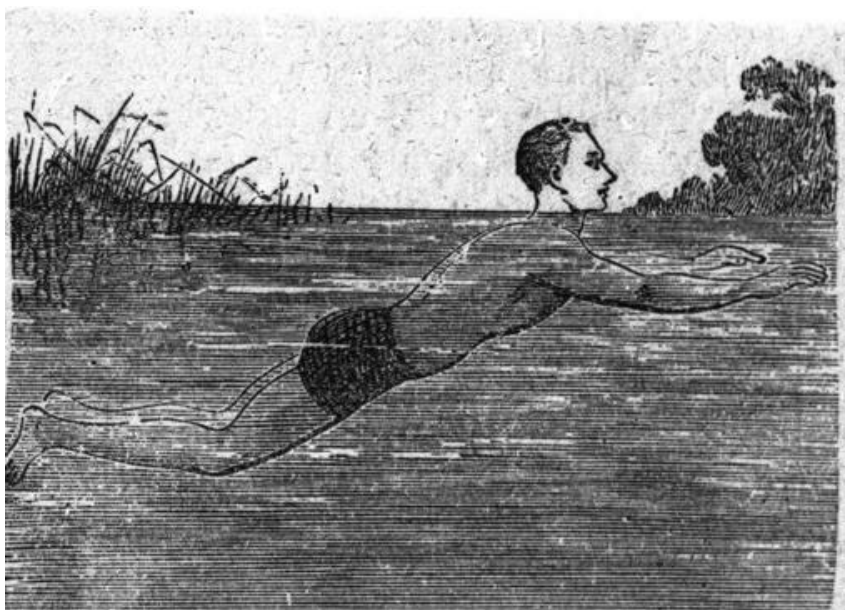
KULTURHISTORISK

KUNNSKAPSGRUNNLAG

Utover 1800-tallet tok myndighetene gradvis større ansvar for folkehelsen. Det beste vern mot sykdom var å forebygge. Å gi folket tilgang på sol, frisk luft og friskt sjøvann var sett på som et viktig forebyggende tiltak. Byer og tettsteder vokste med trangboddhet som resultat og skapte behov for ren luft og grønn natur. Gjentakende epidemier var en påminnelse om at alt ikke var som det burde. Samtidig var byenes kystsoner attraktive for næringsliv og samferdsel. Tilgang til strandlinjer og sjøvann var ikke lenger en selvfølge.

BADLIVET I SANDNES

«Badesaken» var et offentlig tema i tidens ordsifte i Sandnes. MA Grude (1841–1918) målbærer synet i sin bok om Sandnes 50-års historie 1860-1910. Under kapittelet om Sundhedvæsenet slår han fast at Sandnes mangler både friluftsbad og karbad [offentlige]. « *Og ved den sterke Bebyggelse i de senere Aar langs Fjordens Strande og ved Smaaelvene, som falder ud i Fjordbunnen, er der bleven lagt meget store Hindringer iveien for Naturbadingen baade for store og smaa. Dette føles som et stort Savn.* »

Illustrasjon til «Svømning på ryggen, svømning på magen», Worm-Pedersen 1900-1910 antatt. (Digitalt museum NTM UWP 07528)

INNHold

Badlivet i Sandnes	1
Laksene	2
Mallihølen	2
Svømmekunnskapen	2
Badehuset på Vaagan	4
Sjøbadet på Hana	6
Folkebadet Sandnes	8
Forhistorien til badelivet	10
Fra bademaskiner og strengt kjønnsskille til fellesbad fra strand	11
Badetøy eller ikke	12
Imsvassdraget – et naturlig friluftsbad	15
Kilder	19

Link til
Kulturminneregisteret

<http://tiny.cc/75klnz>

Finner dere feil og mangler, vennligst registrer disse her:

Laksene

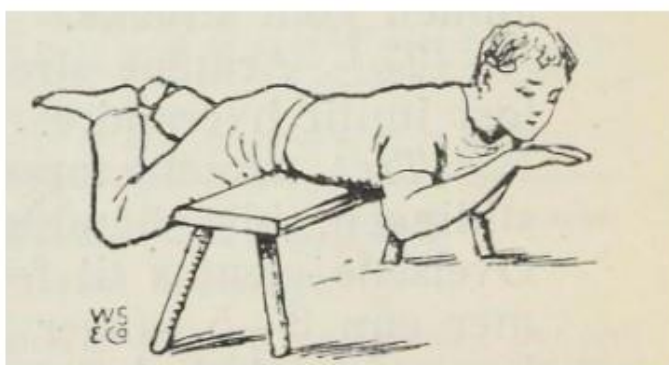
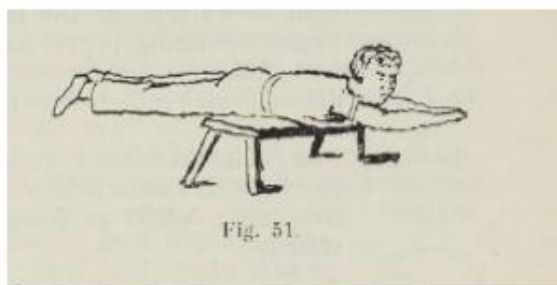
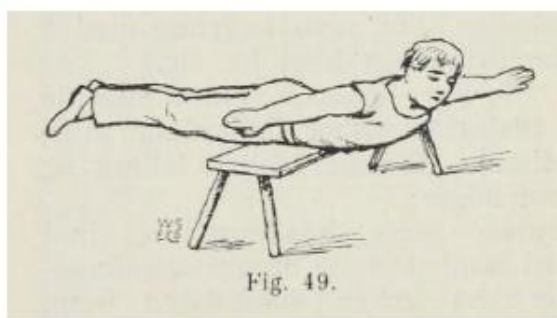
Det fantes badeplasser med folkelig hevd også i Sandnes-området. Kunnskapen om tradisjonelle badesteder Sandnes er særlig knyttet til navn langs elvene. Barn og unge benyttet seg gjerne av hølene (fordypning i elv) i Stangelandsåna og Storåna. Flere badeplasser gikk under navn av «Laksen» noe som vel forteller at dette også var gode fiskeplasser. Det var en «Laksen» ved det tidligere pumpehuset i Storåna ved Vågsgjerd og en «Laksen» i Stangelandsåna ved nåværende Kanalgate. Videre sørover Storåna i Gandalen var «Laksehølen» på Skeiane, Sandvedhølen på Sandved og Mallihøla ved Sørbø/Skei særlig kjente badeplasser. Det heter seg også at det var badeplasser på sandbankene på Fjerå. Det var sikkert flere. Voksne og svømmedyktige kunne benytte seg av enkelte brygger og lune sandbukter på Hanasida. I dag er alle Laksene slettet da elveløpene er endret eller lagt i rør og lever videre som en sårbar navnetradisjon.

Mallihølen

Da badesaken ble diskutert i Sandnes i et bystyremøte 30 mars 1909, var det en av de tradisjonelle badeplassene ved Storåna som først kom på tapetet som offentlig plass. Saken gjaldt saken «Indkjøb av kommunal badeplads ved «Mallihølen». Kjøpet gjaldt 1 ½ mål tomt ved Mallihølen av Bertrand Rovigs eiendom på Kvelluren. Formannskapet innstilte på kjøpet. Pastor Bernhard Jonassen argumenterte sterkt for kjøpet og : ...«gjorde opmerksom paa, at Sandnes's ca. 400 skolebarn ikke har en eneste **lovlig badeplads, og det er vondt. Mallihølen er en ypperlig badeplads, og prisen er moderat. Det maa kunne forsvares at gaa til denne bevilling. Han andbæfalet indstillingen paa det beste.**» Men flere var mot, bl.a. fordi den var langt borte. Anfinsens hevdet at «Børnene bader i sjøen i hundrevis baade på denne side og den anden side av fjorden». «Til det svarte Jonassen «Jeg sa **lovlig badeplads, og det fastholder jeg.**» Men forslaget ble forkastet med 11 mot 9 stemmer.

Svømmekunnskapen

For Jonassen var det et viktig poeng at det offentlige engasjerte seg i badesaken. Svømmeundervisning var nå på full fart inn i skolene, som trengte et egnet sted å praktisere. Stavanger Aftenblad refererer 1. juni 1910 til et spørreskjema rettet mot skolene i Sandnes om svømming og livredning som undervisningsfag i middelskolen. Av besvarelsene framgår det at bare

«En! Armer og ben bøies samtidig, hendene inntil hverandre under haken (Omtr. en håndsbred fra denne) – håndflaten ned, albuer og knær godt op. Vristen fremdeles strakt.»

Fra Hans Hegnas bok om friluftsløk og idrett for skoleungdom fra 1922.

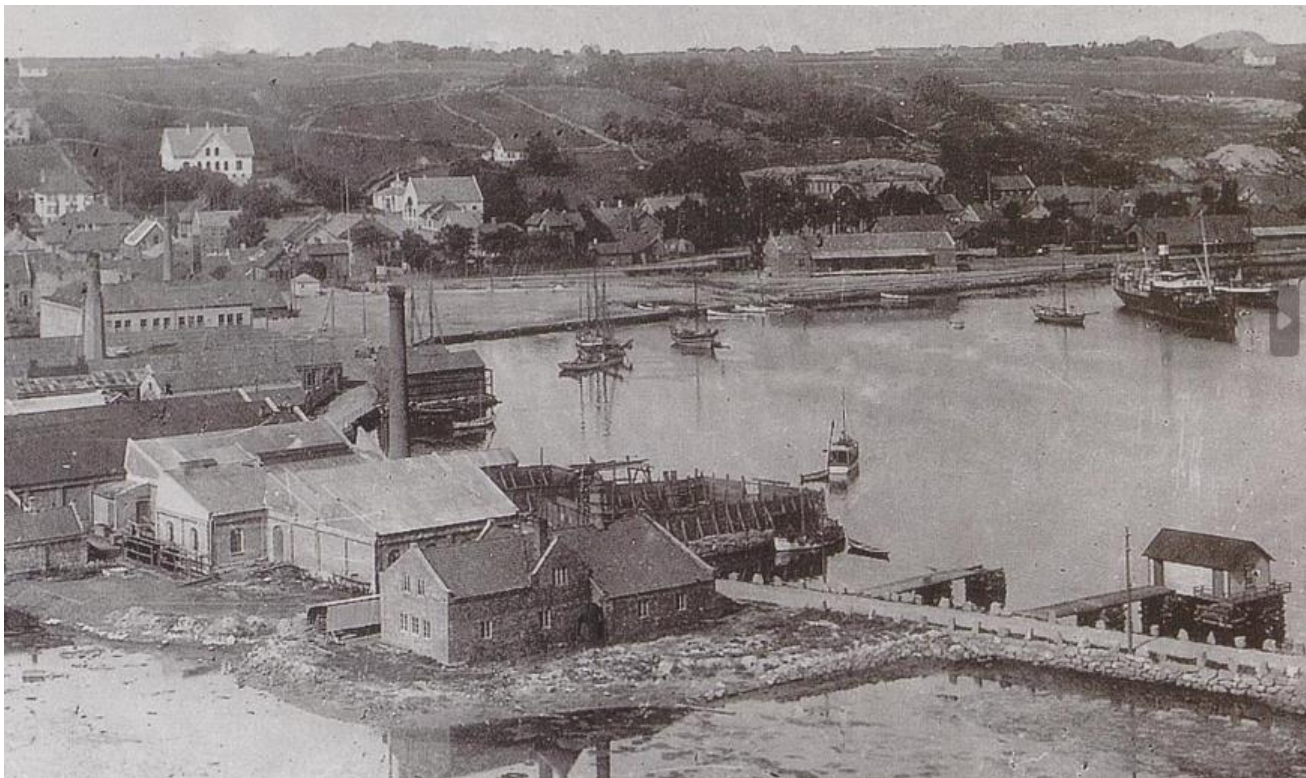
middelskolen har svømming som fag. «... af 37 gutter kan 20 svømme, og af 21 piker kan 2 svømme. «Faget omfattes med interesse af eleverne. I folkeskolen blev svømning optatt som fag i fjor, men paa grund av værforholdene blev begyndelsen først gjort i aar». «Af 111 gutter mellom 10 og 15 aar kan 17 svømme, af 106 piger kan 5 svømme». «Ogsaa af Folkeskolens elever er faget o omfattet af interesse.»

Fribading på Oгна 1910. Fotografert av Georg T. Monsen (1866—1926) (Digitalt museum BySt1981_01_0855.)

For de spreke var Jærstrendene bare en sykkeltur unna. Her er to unge menn på vei mot en dukkert på Hellestø i juli 1936. Etter krigen gikk Sandnes og Høyland kommune sammen om å kjøpe friluftsområde ved Ølberg havn i Sola. Firmaet Jonas Øglænd bygde feriehus på Hellestø for sine ansatte på 1960-tallet. (Digitalt museum RFF2010-069-218).

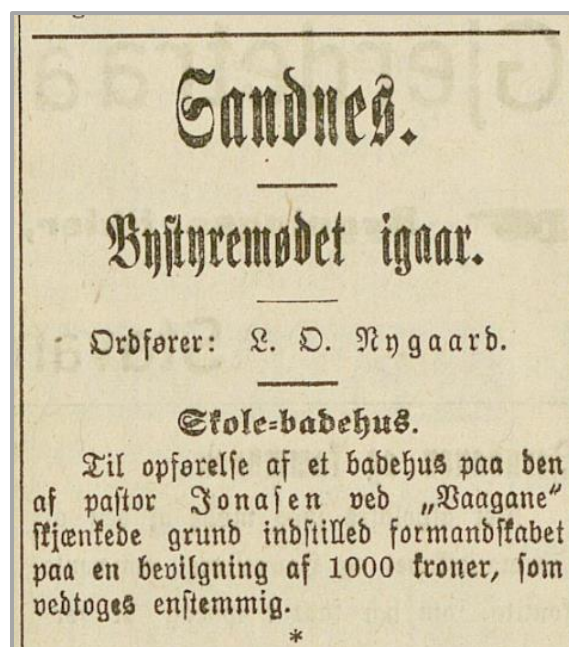

Sjøbadet er det lille huset til høyre i bildet. Her er det ganske nytt. Bildet er et utsnitt av foto fra Vågane og må være tatt mellom 1913 og 1916. Vi ser badehuset er plassert ute ved marbakken, ved dypt vann der industriens båter kunne legges til. Her var det ikke noen lang sandstrand å øve på. Nærmeste nabo til venstre er Gandals Potteri fra 1902 (også kalt Vaagens Potteri). Deretter kommer Kamgarn (1897) – med fabrikkpipe som i dag er del av Kulturhusets arkitektoniske uttrykk. Fabrikkpipa lenger inn markerer Ullvaren (1888), i dag Amfi Vågen. Med så mange fargerike virksomheter like ved, er det ikke rart at badevannet kunne by på et variert fargespill. (Bildekilde E. Lapin 2012)

Badehuset på Vaagane

I 1910 tar Jonassen lokaliseringen av det offentlig badet i egne hender. Stavanger Aftenblad kan i 14 juni 1910 fortelle at Jonassen har lovet fri grund på Vaagane. 2. juli meddeler samme avis at bystyret i Sandnes enstemmig har bevilget 1000 kroner til et «Skole-badehus» på tomten som pastor Jonassen sjenket. Badet ble reist samme år. MA Grude forteller i sin 50-års historie at det kommunale friluftsbadehuset ble oppført ute på aurbakken (marbakken der sjøen blir brådyp) med adkomst fra Vågaveien. Badehuset er 8 m. langt og 5 m. bredt med en 20 m. lang og 1 ½ m. bred brygge og en bred plattform helt rundt. Ved siden av badehuset var det planen å reise et karbad, også på grunn gitt av Jonassen.

Grude skriver videre : ... Skolerne har fortrinsvis Adgang i Gymnastikktimerne, i det Svømning og Livredning da finder Sted. For øvrigt er der Adgang for alle Indvaanere i Sandnes...» Det er «...fastatt en bestemt tid for kvinder og menn og ansat en tilsynsmann med Lønn fra Kommunen.»

Stavanger Aftenblad, lørdag 2. juli 1910

Utsnitt av foto over Vågane, trolig fotografert i 1920-årene. Potterikongen Emanuel Simonsens eiendomskompleks med villaen i Gravarveien 61 ses nederst til høyre. Den store murbygningen midt i bildet er Graverens verk nr. 4 (1913), som etter brannen i 1956 ble to etasjer lavere – som Øglænds lager nr 4 og som fortsatt står. Foran shedtakene til Kamgarn ser vi gavlen til sjøbadet. Det ser ut som sjølinja er mer utfylt ved badet nå. (Bildekilde E. Lapin 2015)

Gandsfjordbotn fotografert fra Roviksfjellet av Ludvig Ludvigsen rundt 1924. Sjøbadet ses sentralt i bildet. (TJL 1985.)

I 20 år var sjøbadet på Vågane det eneste kommunale friluftsbadet i Sandnes. Her fikk skolebarna sin svømmeundervisning. Det ble relativt snart klart at stedet var lite egnet for bading. I tillegg til forurensing fra fabrikkene, ble elvene utover 1900-tallet mer og mer benyttet til å fjerne avfall – fra industri, jordbruk og til å transportere kloakk fra en voksende boligbosetting oppstrøms. Kommunen så seg om etter et nytt sted og kjøpte i 1920 en strandtomt i Luravika. Meningen var å sette opp et sjøbadehus, men det ble med tanken.

Sjøbadet på Hana

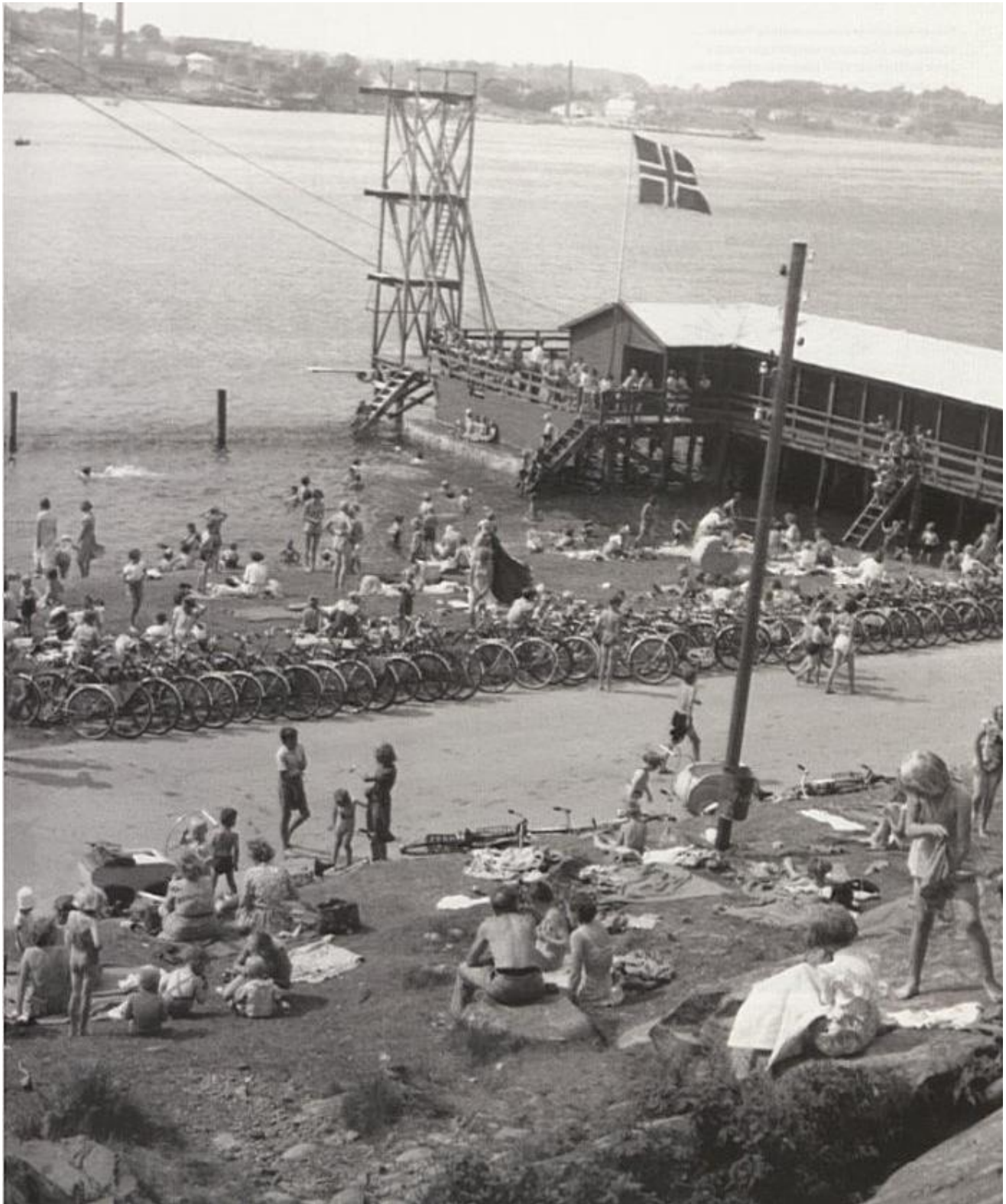
Torsdag 30 juli 1930 åpnet det nye badeanlegget i Lauvika på Hana med taler, gode ønsker, sang, musikk og svømmekonkurranse. Fjermestad håpet at der om ikke lang tid kunne bli bygget et særskilt damebad. ([Stavangeren, torsdag 31. juli 1930 \(nb.no\)](#))

1927, da Sandnes Svømme og Livredningsklubb ble stiftet, kom det fortløpende i badehussaken. Etter å ha funnet Luratomten lite tjenlig til et moderne badeanlegg, kjøpte foreningen strandtomt i Lauvviken på Hana for innsamlede midler. Kommunen ga da det gamle badehuset i Vågen og tomten i Luravika som gave til klubben. Disse ble solgt, og med kommunalt tilskudd fikk man finansiert friluftsbadet på Hana. Det sto ferdig i 1929. Badet hadde svømmebane på 25 m, stupetårn på 5 og 7 m og flere avkledningsrom. Arbeidet ble utført av Sandnes mek. verksted og slipp.

I lia over anlegget var det innredet kafé i en gammel hytte. Det var 2. generasjon i eierfamilien som startet servering, bl.a. beregnet på de badende. Spesialiteten var nybakte boller. Lukten av fersk bakst skal ha vært legendarisk og vanskelig å motstå etter treningsøkter i badet. (Bildekilde SEFRAK)

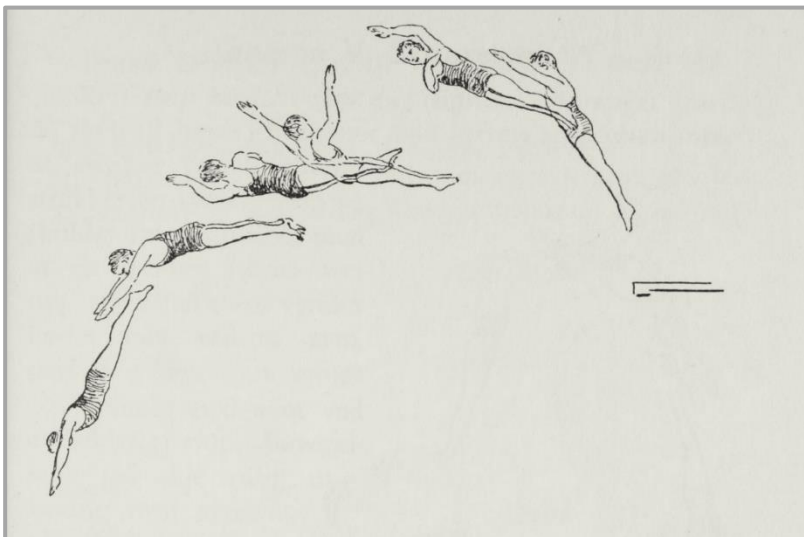
Sjøbadet ble utvidet i 1934 og presenterer seg «som et moderne innrettet sjøbadehus» ifølge bygdehistorikeren J. S. Jonasen. (JSJ 1964:266). I 1958 gjennomgikk badet en oppussing og oppgradering. Det var da snakk om at fjorden ved badet var for uren, men undersøkelser viste at sjøen på Hana var renere enn drikkevannet i byen, og anlegget ble pusset opp. (Stavangeren 16.09.58). Badet hadde nett mot fjorden til vern mot brennmaneter. Svømmeklubben sto for rens og reparasjon.

Bildekilde: Sandneshistorien 1 2010 s 209.

Sjøbadet var lenge svært populært, godt besøkt og åsted for flere stevner. Men etter at Giskehallen ble bygd i 1965 dabbet interessen for bading i sjø på Hana av. Sjøspeiderne i Sandnes var på jakt etter et nytt sted,. De fikk forhandlet seg fram til lagerplass og båthavn, mot å la to omkledningsrom være åpne om sommeren. I 1990 var det gamle friluftsbadet erstattet med et nytt hus.

Etter krigen fant badelystne sandnesbeboere også veien til jærstrendene. Strendene ved Ølberg havn ble ervervet av Sandnes og Høyland kommuner som fredede friluftsområder. Kommunen sikret også badeplasser ved Bråsteinvatnet og på Lutsi (JSJ 1964:265).

«Isander med ½ skru» «Svømming og livredning», 1941, med illustrasjon av Johan Henrik Rye.)

Under: Kappsvømming på sjøbadet. Fotografert av Kjell Rostrup rundt 1960. Langs bassenget var det først sandstrand, men det ble senere gressplen og det ble bygd benker.

Folkebadet Sandnes

Folkebadet i Sandnes er av samme generasjon og hører til samme idegrunnlag som sjøbadet på Vågane. I 1912 bevilget kommunen penger til et kombinert folke- og skolebad som sto ferdig i 1913. Det hadde 5 karbad og 10 dusjbad. Da folkeskolens nye gymnastikksal i Langgata 74 var ferdig i 1925 ble det skolens bad.

Tilgang på eget bad var ingen selvfølge før godt etter siste verdenskrig og et velferdsgode man var opptatt av. 5. oktober 1920 gir avisen 1ste Mai en oversikt over badeinnretninger i fylket. Om Sandnes opplyses det at der er en kommunal badeanstalt. *«Ved cykkelfabrikken i ladestedet og ved flere fabrikker og meierier i bygderne finnes der badeindretninger. Disse er væsentlig bestemt for arbeiderne, men kan til dels også brukes av andre.»*

Folkebadet er den lille mangelkantede bygning foran nederst i høyre hjørne. Huset rett bak ble bygd som Folkets hus i 1913, men er fra 1917 bedre kjent som Frelsesarméens. Til venstre lenger inn, med hvitt listverk, ses den gamle stasjonsbygningen på Sandnes. Den ble revet etter at jernbanen ble bygd om til et høybaneanlegg i 1955. Fotoet må være tatt litt ut i 1930-årene, da boligbebyggelsen på Skolten ser ut til å være vel etablert. (Utsnitt av foto i Nasjonalbibliotekets bildearkiv, Mittet & Co)

FORHISTORIEN TIL BADELIVET

Det organiserte badelivet ved sjøen har sine røtter i England på første halvdel av 1700-tallet. Typiske badebyer som Brighton og Margate ble etablert. Som del av opplysningstida vokste samfunnets kunnskap og interesse for sammenhengen mellom sanitære forhold, personlig hygiene, kosthold og sunnhet. Sol, frisk luft og friskt kaldt vann, fra kilder, vann eller sjø, ble de nye innsatsmidlene. Sykdommer kunne kureres ved å la kroppen behandles med vann – innvortes som utvortes. Legene fant ut at saltvann var sunt. Overklassen i Europa hadde fra 1700-tallet benyttet private kurbad som dukket opp ved kildene og ved kysten. De var eksklusive og dyre. Sverige fikk sitt første sjøbad i Strömstad i 1786. Christiania Byes Vel fremmet badesaken så tidlig som i 1816 og åpnet en flytende bademaskin for herrer i Bjørvika i 1820. Damer fikk tilgang til bestemte tider året etter. Med kurbad fra 1835. skal Moss ha vært først ute med å etablere seg som «badeby» i Norge. På samme tid dukket det opp bad i Christiania på ideelt grunnlag, bad som ikke tok inngangspenger, men ble støttet av Christiania Byes Vel og de bemidlede. Utover 1800-tallet tok myndighetene gradvis større ansvar for «folkehelsen» generelt. Det beste vern mot sykdom var å forebygge. Å gi folket tilgang på sol, frisk luft og friskt sjøvann var sett på som et viktig forebyggende tiltak. Byer og tettsteder vokste med trangboddhet som resultat og skapte behov for ren luft og grønn natur. Gjentakende epidemier var en påminnelse om at forholdene kunne bli bedre. Samtidig var byenes kystsoner attraktive for næringsliv og samferdsel. Tilgang til strandlinjer og sjøvann var ikke lenger en selvfølge.

I Stavanger var Badedammen på Strømsteinen kjent som badested fra «umindelige tider». I 1849 ble denne kjøpt av kommunen for å sikre badestedet mot private næringsinteresser og trygge allmuens tilgang til sjøbad. Området ble rustet opp og det ble bygd badehus (Stvgr. byarkiv). Omkring hundreårsskiftet ble flere offentlige badesteder etablert i indre Oslofjord. På 1850-tallet begynte Christiania kommune å interessere seg for badesaken og ga det første tilskudd til gratisbadene.

Badedammen i Stavanger fotografert av Hans Henriksen, trolig på 1930-tallet. (Digitalt museum BySt1989_08_3111)

Fra bademaskiner og strengt kjønnskille til fellesbad fra strand

Måten den organiserte badingen foregikk på har naturlig nok gått gjennom en stor utvikling siden tidlig på 1800-tallet. Man begynte med å «lauge seg fra bademaskiner», vogner for avledning som ble trukket ut i vannet av hester. Senere kom badelektere, men de ble etter hvert erstattet av faste kjønnskille installasjoner på land. De tidlige kvinnebadene hadde egentlig bare kummer å stige ned i, for kvinnene kunne jo uansett ikke svømme. Da man begynte å ta strendene i bruk, var menn og kvinner på forskjellige strender. Gradvis ble skillene mindre rigide. Under første verdenskrig var fellesbad fra strand for kvinner og menn blitt vanlig.

Bare to av 21 piker i middelsskolen i Sandnes i 1910 kunne svømme: **Karen Grude Koht** (1871–1960) gir en levende skildring av hvordan hun opplevde kjønns skillet i badelivet i Ganddalen i sin barndom. Hun er oppvokst på Brueland og skriver i Stavanger Aftenblad 29 juni 1960: «I grannlaget til Skeiane ligg Sørbø langt og trivelig nebe i dalbotn. Der glir Stor-åna ned gjennom dalen til fjords. Like ved Sørbø og Skei lagar åna ein stor kulp, Mallihølen. Så kalla etter gamle Malli, som hadde den eine av Kvellur-plassane. Mallihølen var laugarplass for alt karfolket i grenda. Dei kunne symja. Det hadde dei lært seg som smågutar. Me jenter fekk aldri koma til Mallihølen. Me kunne ikkje symja – net av de me aldri slapp til i Mallihølen. Slik gjekk det i ring. Visst var det nokre andre kulpar nedetter åna, der me kunne dukka og lata som me symde. Men dei var alle for små og grunne, så me fekk ikkje øving og tame.»

Mens menn kunne ta svømmeundervisning fra midten av 1800-tallet, fant det første, organiserte svømmekurset for kvinner sted i 1904 på Grønlien Bad under Ekebergåsen i Oslo (EOM 2009:17). Det var det svømme pioneren Leonard Hasvold (1878–1930) som sto for. Og så spesielt var det, at elevene hyllet ham med et takkeskriv: «Undertegnede Damer, der havde den Ære at være Deres Elever i det første norske Svømmeparti for Damer føler Trang til herigjennem at tolke Dem sin hjertelige Tak for det, som De viste ved at starte disse Kursus for Damer, og ved selv at overtage Undervisningen». (EOM 2008: 17) Leonard Hasvold viet sitt liv til «Badesaken» og drev sitt eget bad i Oslo, det også strengt delt i kvinnebad og mannebad. Han var en av forkjemperne for å få svømming og livredning inn i skolene, lærte tusener å svømme helt gratis og la grunnlaget for svømmesporten (TS 2018:41).

Landets første svømmekurs for kvinner i 1904, Hasvold svømme og Livredningsskole i Kristiania. (KK 1989,nr.3 s.20)

Karikatur av Hasvolds svømmekurs for kvinner. Tegnet av Fr. Chr. Bødker. Produsert 1915. (Digitalt museum OB.03607)

Badetøy eller ikke

Badedrakter anbefalt av Nordisk Mønstertidende først i 1890-årene. (Bildekilde: RS 1981:59)

Badetøyet fulgte en lignende utvikling. De kvinnelige pionerene tok sine bad med en kappe som var knyttet stramt rundt halsen, og som fløt beskyttende rundt dem i vannet. Mens det var tradisjon for at menn på samme tid kunne bade nakne. Gutter kunne hoppe nakne i vannet også på de felles badeplassene. Anna Øyri forteller i Sandnes historielags årbok 2019 at hagebrukselevene på Sandved brukte å bade i Sandvedhølen på varme dager, og ingen brukte den gang badetøy. Hun forteller også at hun og venninnene lå på toppen av skråningen over Mallihølen og «smugkikka på folk og hadde mye moro».

Etter hvert nærmet kvinner og mens badedrakter seg i utforming. Menn fikk først badedrakter med forstykke som dekket brystet (bryterdrakter). I 1895 kom den første trikotbadedrakten for kvinner og deres drakter ble mer svømmevennlige.

Til å begynne med var det troen på helsegevinst ved rensende bad og frisk luft som var i fokus, men etter 1900 kom svømmeopplæring og mosjonsaspektet mer og mer inn. Etter 1900 grep svømming som idrett om seg. Svømming på langbane ble OL-idrett i 1896, for kvinner i 1912. Norges Livredningsselskap ble stiftet i 1906 og organiserte svømmesporten til Norges Svømmeforbund ble stiftet i 1910 (SNL). Sandnes Svømme- og Livredningsklubb ble stiftet i 1927 og tok fra begynnelsen av sikte på å drive så vel opplæring i svømming som konkurranseidrett (JSJ 1964:472).

Glade badenymfer i Badebukten på Oгна fotografert av Georg T. Monsen i 1912. (Digitalt museum BySt1981_01_0891)

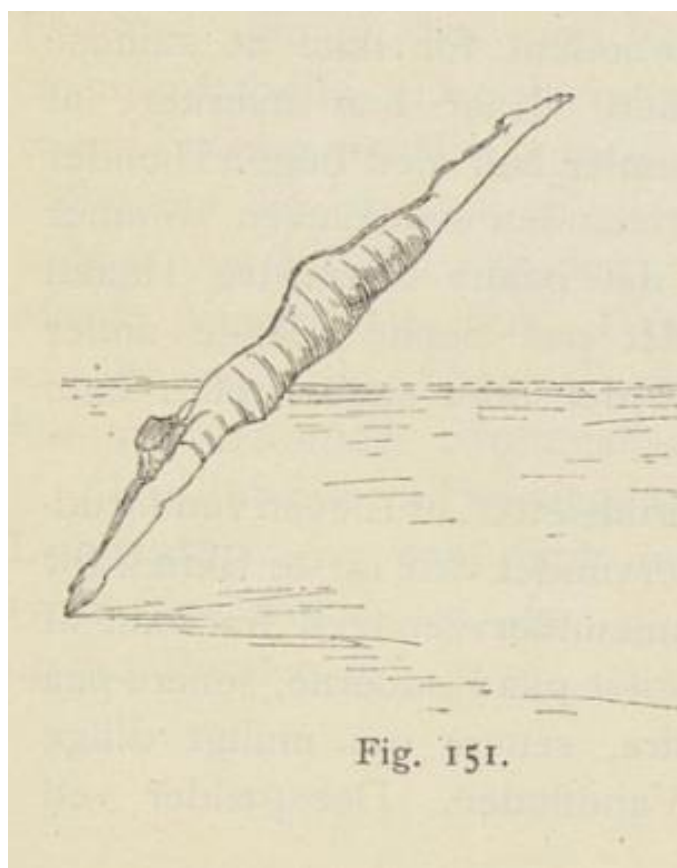
«Søsknene Iversen bader». Trolig 1930-t.
(Digitalt museum BySt1989_01_355)

Leonard Hasvold med elever 1905 – 1910. (Digitalt museum OB.F15799d)

Svømmeopplæring i Alsvik søndag 29 juli i 1929 eller 1930. Stavanger byarkiv BySt1989_04_2222_1)

"Udspringet paa Hovedet". Fra Haandbog i Gymnastikk 1899.

Bading i Alsvik søndag 29 juli i 1929 eller 1930. (Stavanger byarkiv. BySt1989_04_2222_7)

Imsvassdraget – et naturlig frilufsbad

Veirliv.

Begge hære har fortrinlig leirplads, ikke mindst Kristiansanderne, der opflog fine telte i et skogholt strax østenfor Lutsi. Her har man glimrende badeplads i det store Lutsivand — lige udenfor teltene, og mod nord skjærmer Høgstadsfjeldet for nordenvinden. Godt drikkevand i flere bække lige ved leiren.

— Da alt her var bekvemt for soldaterne, røg det meget snart under alle grøder. Retten var idag seiefager, som alle roste, poteter blev ogsaa ubleveret.

— Efter maden holdtes storvask i Lutsivandet. De før saa støvede og svedende ansigter lyske af velvære.

[Stavanger Aftenblad, onsdag 14. juli 1909.](#)

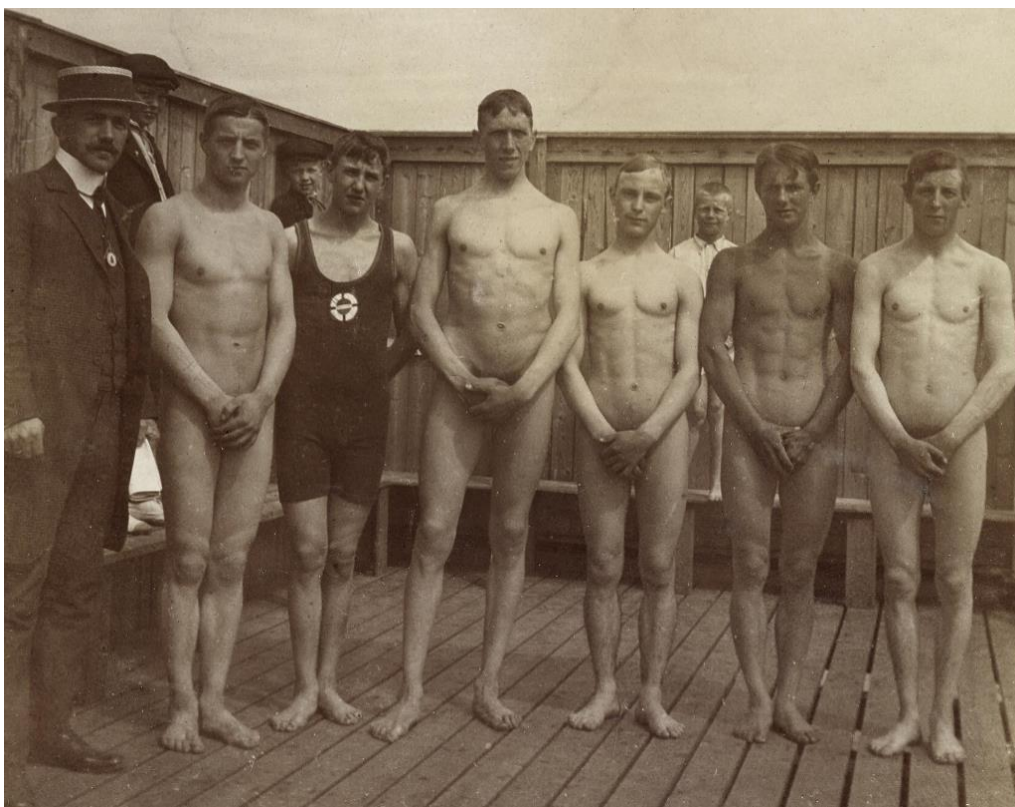
Imsvassdraget, med det store Lutsivannet, har lange tradisjoner som et populært sted «å friluftsbade». Det gjelder hyttefolk fra midten av 1900-tallet og ungdommer på sykkelstur i mellomkrigstida. Og ikke minst soldater på øvelse bl.a. tidlig på 1900-tallet. Foruten drikkevann, fant de her en ypperlig badeplass og et sted å vaske klær. Slik at vassdraget også ble en viktig del av forsvarrets infrastruktur, lenge før Vatneleiren,

Juli 1909 var soldatene fra Madlaleiren på feltmanøver i Sandnes-området. Stavanger Aftenblad følger øvelsen i felt og opplyser 8 juli at begge bataljonene på Malde har startet en utmarsj til fjelltraktene i Høyland og Høle, hvor der skal drives feltøvelser i 4 – 5 dager. Soldatene var i godt humør, og munter sang lød ut fra rekkene. Folk etter veien hilste de unge guttene ved å heise flagg, for å vise at de satt pris på innsatsen. Det opplyses at «Stavangerne skal slaa leir for natten ved Fløisvig i Høle og Kristiansanderne skal gaa i biuvak (telt) ved Lutsi.» (Stvgr Aftenbl. 8-13-14/7-1909.)

Denne leiren har altså ikke noe med Vatneleiren å gjøre, som kom med tyskerne i 1940, men er en midlertidig leir under en feltmanøver. Ellers hører det med til fortellingen at «hovedslaget» var ventet å stå dagen etter, da de skal møte «en fiende» som var gått i land ved Høle.

Dette bildet er fra en sykkelstur langs Imsvassdraget, som Lutsivatnet er en del av. Turen gikk over Dansen, Vommå, Ims og Høle den 2 mai. 1937. Fotograf er Finn Johasnnessen og en av de spreke guttene som er i ferd med å ta en kald avrivning er, ifølge Digitalt museum, Arne Rasmussen. (Digitalt museum RFF2010-069-237)

Svømmere fra Kristiania svømme og livreddingsklubb på Hasvolds Bad, fotografert 1905–1910. Menn sto langt friere enn kvinner når det gjaldt badeantrekk – de kunne velge å bade inn natura eller med badedrakt. (Digitalt museum: OB.F15802a)

Vitalismen var en tankeretning i tiden som baserte seg på ideen om en magisk livskraft i alt levende. Livet kan ikke forklares av fysisk-kjemiske årsaker alene. Den innebar en reaksjon mot industrialismens storbyer. Nøkkelen til et bedre liv var å finne i det landlige, naturlige og sunne. Vitalismen fremmet et ideal med kroppsdyrkelse, livskraft og styrke. Sjøbad passet bra inn som renselse og mosjon. Solen ga fornyet livskraft. Munchs malerier av nakne badende menn fra 1904 tolkes gjerne som en refleksjon av tidens vitalisme. Munch kunne selv kaste klærne når han malte i det fri på stranden. Det er fristende å tolke en del av de fotograferte badelivsportrettene med muskuløse nakne menn i samme lys.

Figgjo

BADEDRAKTER

B. A. H. – Skuldertrappenes lette regulering med knapp og knappstift. Løst og tørt i nærmeste formidling.

Alle Figgjo badedrakter er i år forsynt med rågummi elastikk slik at drakten alltid sitter som støpt. Figgjos modeller tilfredsstiller i år mer enn nogensinde tidligere de to store krav til damebadedrakter: solrygg og sikker passform. Draktene er fremstillet i flere morsomme, virkningsfulle strikkearter, som ytterligere fremhever det elegante ved Figgjo. Alle Figgjo-drakter er plombert. –

G. A. H. – Vidt uåbnet kan den vertikale ryggstropp lettes av og til.

J. A. H. – Legg merke til skuldertrappenes utforming, som gir et drakten etter godt i øien.

G. A. H. – Den ideelle utgave. Løst og tørt i nærmeste formidling.

R. A. H. – Den ideelle utgave. Løst og tørt i nærmeste formidling.

Figgjo Trikotasjefabrikk startet med produksjon av badetøy i 1920. De todelte badedraktene kom alt i 1930-årene. Bedriften kalles lokalt Bikinifabrikken fordi de var først ute med bikini. Merkenavnet Figgjo badedrakter var i produksjon fra 1920 til 1970. Her en reklame i [Vi selv og våre hjem. 1935 Nr. 6 \(nb.no\)](#)

Figgjo møte 71

Varme, svaberg, salt, frisk sjøsprøyt og strålende solskinn fra skyfri himmel. Slik ønsker vi sommeren — i Figgjo badedrakter skapt av Figgjo/Heinzelman. Et imponerende utvalg av fascinerende farger og mønstre med sjarmende detaljer og effekter gjør valget morsomt og spennende. Figgjo badedrakter sitter perfekt og tørrer hurtig. De er dessuten kjent for noe meget vesentlig — kvalitet!

Riviera look med nordisk passform

KILDER

[Byminner \(Oslo : trykt utg.\) : tidsskrift for Oslo museum. 1961 Nr. 2 \(nb.no\)](#)

Grude, MA .1910. [Sandnæs' historie 1860-1910 \(nb.no\)](#)

[Haandbog i Gymnastik \(nb.no\)](#) 1899

Hegna, Hans 1922. [Friluftsløk og idrett : for skoleungdom \(nb.no\)](#)

[Indberetning fra komiteen for svømmeundervisning i skolerne \(nb.no\)](#) 1912

Jonasen. J. Schanche. 1964. [Sandnes gjennom 100 år : trekk av byens historie. 1 : Sandnes gjennom 100 år : trekk av byens historie \(nb.no\)](#)

Jonasen. J. Schanche. 1965. [Sandnes gjennom 100 år : trekk av byens historie. 2 : Sandnes gjennom 100 år : trekk av byens historie \(nb.no\)](#)

Knut Kjeldstadli 1989 [Byminner \(Oslo : trykt utg.\) : tidsskrift for Oslo museum. 1989 Nr. 3 \(nb.no\)](#)

Lapin, Ernst 2012. [Sandnes : idé, innsats og indus\[t\]ri \(nb.no\)](#)

Lapin, Ernst 2015. [Sandnes : den lille sjøfartsbyen \(nb.no\)](#)

Ludvigsen, Tor-Jan. Sandnes 1924. Ludvig I. Ludvigsen. Sandnes 1985.

Melvold , Erik Oluf St. *Halvard nr 2* 2009. «Badesaken og badeengler» [St. Hallvard : illustrert tidsskrift for byhistorie, miljø og debatt. 2009 Vol. 87 Nr. 2 \(nb.no\)](#)

[Norsk skoletidende. 1913 Vol. 45 \(nb.no\)](#)

Rye, Johan Henrik 1941 [Svømming og livredning \(nb.no\)](#)

[Sandnes i bilder \(nb.no\)](#) 1960

Stavseth Reidar 1981 [Sjøbad og tradisjoner kysten rundt](#)

[Svømming og livredning \(nb.no\)](#) 1941

[Svømmeinstruktøren : A-B-C i svømning \(nb.no\)](#)

Tone Skjelstad 2018 [Oslofjorden : historiske badeanlegg \(nb.no\)](#)

Ween, Einar S. (Sigurd) [Hvorfor skal vi bade? \(nb.no\)](#)

[Årbok \(Sandnes historielag\). 2019 22 \(nb.no\)](#)

Aviser og annet

Najsonalbibliotekets bildearkiv [Søk i hundretusenvís av bøker på nett | e-bøker | Nasjonalbiblioteket \(nb.no\)](#)

[Edvard Munch, Badende mann – Nasjonalmuseet – Samlingen](#)

Digitalt museum. <https://digitaltmuseum.no/>

[Vi selv og våre hjem. 1935 Nr. 6 \(nb.no\)](#)

[Alle kvinners blad : hvori optatt Hus og have. 1971 Nr. 24 \(nb.no\)](#)

[Jærbladet, mandag 11. juni 2001 \(nb.no\)](#)

[Rogaland \(Stavanger : 1925-1988\), tirsdag 16. september 1958 \(nb.no\)](#)

[1ste Mai, mandag 25. oktober 1920 \(nb.no\)](#)

[Stavanger Aftenblad, onsdag 31. mars 1909](#)

[Stavanger Aftenblad, torsdag 8. juli 1909](#)

[Stavanger Aftenblad, tirsdag 13. juli 1909](#)

[Stavanger Aftenblad, onsdag 14. juli 1909](#)

[Stavanger Aftenblad, onsdag 1. juni 1910](#)

[Stavanger Aftenblad, lørdag 2. juli 1910](#)

[Stavanger Aftenblad, tirsdag 14. juni 1910](#)

[Stavanger Aftenblad, onsdag 22. juni 1910](#)

[Stavanger Aftenblad, onsdag 29. juni 1960](#)

[Stavangeren, lørdag 26. juli 1930 \(nb.no\)](#)

[Sta. Stavangeren, torsdag 31. juli 1930 \(nb.no\)](#)

[Stavangeren, torsdag 31. juli 1930 \(nb.no\)](#)

[Stavangeren, mandag 24. september 1934 \(nb.no\)](#)

[Stavanger Aftenblad, lørdag 2. juli 1910](#)

[Stavangeren, lørdag 26. juli 1930 \(nb.no\)](#)

[Sjøbadet, Historie | Visste du at Sandnes tidligere har hatt et eget sjøbad? \(sandnesposten.no\)](#)

